

VILÁG- TÖRTÉNET

9. (41.) évfolyam 2019. 4.

A BÖLCSESZETTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT
TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZETÉNEK FOLYÓIRATA

- **ANDREIDES GÁBOR**
MUSSOLINI ÉS A FASISZTA VEZÉREK
- **ALESSANDRO VAGNINI**
AZ OLASZ KÜLPOLITIKA ÉS MAGYARORSZÁG
- **JUHÁSZ BALÁZS**
A FASIZMUS KATONAPOLITIKÁJA
- **LÉNÁRT T. ANDRÁS**
A FASIZMUS VÁLTOZATAI SPANYOLORSZÁGBAN
- **FEJÉRDY ANDRÁS**
RÁKOSI MÁTYÁS, AZ OLASZ BALOLDALI PÁRTOK ÉS
A FASISZTA HATALOMÁTVÉTEL
- **SZEMLE**
SZILÁGYI ÁGNES JUDIT, MAXIMILIANO GABRIEL GREGORIO
CERNADAS, MIRJANA POLIĆ BOBIĆ, ZEIDLER MIKLÓS ÍRÁSAI

VILÁGTÖRTÉNET
A Bölcsészettudományi Kutatóközpont
Történettudományi Intézetének folyóirata

Szerkesztők
Skorka Renáta (főszerkesztő)
Bíró László, Stefano Bottoni,
Katona Csaba, Martí Tibor
(szerkesztők)

Szerkesztőbizottság
Glatz Ferenc (elnök), Borhi László, Erdődy Gábor,
Fischer Ferenc, Fodor Pál, Klaniczay Gábor,
Majoros István, Mihalik Béla Vilmos,
Pók Attila, Poór János

TARTALOM

100 éves a fasizmus (Andreides Gábor – Juhász Balázs)	497
<i>Tanulmányok</i>	
Andreides Gábor: Mussolini és a fasiszta vezérek	499
Pasquale Fornaro: A rezsim egyik „perifériája”. A Nemzeti Fasiszta Párt Szicíliában	513
Raoul Pupo: Olaszország peremén. A „határ menti” fasizmus	529
Alessandro Mazzetti: Az olasz hadiflotta és a fasiszta geopolitika a Földközi-tenger térségében	543
Alessandro Vagnini: Az olasz külpolitika és Magyarország. A liberálisból a fasiszta rendszerbe történő átmenet idején	557
Juhász Balázs: A fasizmus katonapolitikája és a magyarországi katonai kölcsönök	571
Lénárt T. András: A fasizmus változatai Spanyolországban	585
Murber Ibolya: A fasizmus ausztriai exportjának kezdetei. Bethlen és a Heimwehrek kapcsolati hálózata, 1927–1929	599
Fejérdy András: Rákosi Mátyás, az olasz baloldali pártok és a fasiszta hatalomátvétel	615
Egry Gábor: Konvergáló új nacionalizmusok? A magyar és az olasz nacionalizmusról	627
Pritz Pál: Személyiség és történelem. Benito Mussolini és Gömbös Gyula némely pályafordulójának példáján	639
<i>Szemle</i>	
Két luzo-brazil pályakép a fasizmushoz való viszonyuk tükrében (Szilágyi Ágnes Judit)	647
Nemzeti identitás és modernitás három, egymástól távol eső régióban. Latin-Amerika, Dél-Európa, Kelet-Közép-Európa, 1870–1945 (Maximiliano Gabriel Gregorio Cernadas – Mirjana Polić Bobić – Zeidler Miklós)	652
<i>Megemlékezés</i>	
In memoriam Simon István (1960–2019) (Andreides Gábor – Juhász Balázs)	667

Jelen számunkat Andreides Gábor és Juhász Balázs szerkesztette

CONTENTS

On the Centenary of Fascism (Gábor Andreides – Balázs Juhász)	497
<i>Studies</i>	
Gábor Andreides: Mussolini and the Fascist Leaders	499
Pasquale Fornaro: A “Periphery” of the Regime: The National Fascist Party in Sicily	513
Raoul Pupo: On the Borders of Italy: The “Frontier Fascism”	529
Alessandro Mazzetti: The Italian Navy and Fascist Geopolitics in the Mediterranean	543
Alessandro Vagnini: Italian Foreign Policy and Hungary during the Transition from a Liberal System to Fascism	557
Balázs Juhász: The Military Policy of Fascism and the Military Loans to Hungary	571
András Lénárt T.: Spanish Versions of Fascism	585
Ibolya Murber: Beginning of the Export of Fascism to Austria: Network of Bethlen and the Heimwehr Movement, 1927–1929	599
András Fejédy: Mátyás Rákosi, the Italian Left and the Fascist Takeover	615
Gábor Egry: Converging New Nationalisms? On Hungarian and Italian Nationalism	627
Pál Pritz: Personality and History: On the Example of Some Career Turns of Benito Mussolini and Gyula Gömbös	639
<i>Book Reviews</i>	
Two Political Biographies: Marcello Caetano, Plínio Salgado in the Light of Their Relationship to Fascism (Ágnes Judit Szilágyi)	647
National Identity and Modernity 1870–1945: Latin America, Southern Europe, East Central Europe (Maximiliano Gabriel Gregorio Cernadas – Mirjana Polić Bobić – Miklós Zeidler)	652
<i>Commemoration</i>	
In memoriam István Simon (1960–2019) (Gábor Andreides – Balázs Juhász)	667

A fasizmus változatai Spanyolországban

A 19–20. század fordulóján Spanyolország válaszút elé érkezett. A 19. század első felében az egykor legyőzhetetlen(nek vélt) birodalom elveszítette amerikai gyarmatainak nagy részét, az 1898-as spanyol–amerikai háborúban pedig a kolóniák fennmaradó része is függetlenné vált vagy más állam fennhatósága alá került.¹ Világhatalmi tényezőből egy szinte kizárólag az Ibériai-félszigetre korlátozódó, már csak bizonyos afrikai érdekeltségekkel rendelkező orszaggá zsugorodott, a társadalomnak pedig nem volt könnyű alkalmazkodnia az új helyzethez. Hogyan törődhet bele a spanyol nép, hogy – kis túlzással élve – tegnap még egy gyarmatbirodalom felett uralkodott, mára pedig már csak középhatalom? Milyen új feladatot lehet találni az államigazgatási szerveknek és a hatalmasra duzzasztott haderőnek, amelynek egyik fő tevékenységi köre most hirtelen semmivé lett? Ehhez a traumához belpolitikai-társadalmi gondok is társultak: a 20. század első harmadában egyre nagyobb méreteket öltött a mindent átfogó korrupció, az országot irányító intézményrendszer pedig mind kisebb hatékonysággal működött. Leegyszerűsítve azt is mondhatnánk: a társadalom azzal szembesült, hogy azt a keveset, ami az országnak még megmaradt a múlt dicsőségéből, nagyfokú hozzá nem értéssel kezelték a vezetők. Az értelmiségieket a teljes kiábrándultság jellemezte, a társadalmi hierarchia felsőbb rétegeiben pedig attól féltek, hogy ebben a helyzetben az alsóbb osztályok indulatai robbanásig feszülnek. A „kik vagyunk, mit akarunk, merre tartunk?” kérdéskörre új válaszokat kellett találni annak érdekében, hogy az ország hosszabb távon ne kerüljön a teljes kétségbeesés és apátia szakadékába. Írók, filozófusok, történészek megpróbálták kiutat keresni, a múltban és egy lehetséges jövőben kutattak kapaszkodók után – az úgynevezett 98-as nemzedék feladatának érezte, hogy a régmúlt és a közelmúlt kudarcainak és dicsőséges pontjainak beazonosításával és értelmezésével egy lehetséges jövőképet rajzoljon fel.²

* A szerző a Szegedi Tudományegyetem BTK Hispanisztika Tanszékének egyetemi adjunktusa (6722 Szeged, Petőfi S. sgt. 30–34., lenarta@hist.u-szeged.hu).

1 Kuba függetlenné vált ugyan, de a hamarosan az alkotmányához csatolt, úgynevezett Platt-cikkely értelmében az Amerikai Egyesült Államok beleszólást kapott az ország életének irányításába. Puerto Rico az USA társult állama lett.

2 Ezekről lásd magyar nyelven: Csejtei, 1998.

A szárnyait bontogató spanyol fasizmus

Az útkeresés, a kilátástalannak tűnő helyzet értékelése politikai síkon is éreztette hatását. Az 1920-as években jelentek meg Spanyolországban az első, az olasz fasizmussal rokonszenvező megnyilatkozások, és az első olyan próbálkozások is, amelyek egy, az olasz fasiszta párt mintáját követő spanyol szervezet felállítását is szorgalmazták. Ekkor még nem volt számottevő a szélsőség irányába mutató érdeklődés, de a fasizmus egy olyan alternatívának tűnt, ami talán képes lesz a korábbiaknál kielégítőbb választ adni.

A 98-as nemzedék egyik meghatározó tagja, José Ortega y Gasset filozófus 1921-ben adta közre a *Gerinctelen Spanyolország* című történelmi esszéjét,³ amelyben kiemeli, hogy a számos, Spanyolországot fenyegető veszély közül a nemzetiség (mint a katalánok vagy a baszkok) szeparatista törekvései vethetik fel a legtöbb problémát. Meglátása szerint védekezésre alkalmatlan az a nép, amelynek öntudatából a hazafias érzések eltűntek, márpedig Spanyolországban most ez történt. Aggodalommal szemléli, hogy egyre szélesebb társadalmi réteget tesznek ki a fontos döntéseket önmaguktól meghozni képtelen tömegek. Gondolatait hamarosan teljes mértékben átveszik a spanyol fasizmus megálmodói is. 1922-ben az *ABC* spanyol napilap római tudósítója, Rafael Sánchez Mazas már lelkesült beszámolókat küldött haza az olasz fasiszták győzelmeiről, Mussolini csodálójává vált, és ez egész életére rányomta a bélyegét: politikai és elméleti tevékenysége során is a tökéletes spanyol fasizmus védelmében nyilvánult meg.⁴ A konzervatív sajtóban ettől kezdve egyre gyakrabban hallani olyan hangokat, amelyek szerint egy Benito Mussolinihez hasonló jelentőséggel bíró vezető lehetne az egyetlen esély arra, hogy az Olaszországban tapasztalt sikerek Spanyolországban is megvalósulhassanak. 1923-ban felállt Miguel Primo de Rivera jobboldali diktatúrája, amely – bár a fasizmusnak csak kevés elemét integrálta – valamelyest lecsillapította az olasz út híveit, mert szavatolta a konzervatív-autoriter államirányítást. A rezsim azonban az évtized végére erejét veszítette, így a radikális irány szimpatizánsai ismét szigorúbb megoldásokat követeltek. Ideológiai bázisul a diktatúra születésének évében megalkult *Revista de Occidente* című folyóirat szolgált, amelynek szerkesztője a már említett Ortega y Gasset volt.

A diktatúra (és egyben a monarchia) bukásával 1931-ben létrejött Második Köztársaságban aktivizálódtak a fasizmus hívei, mert veszélyesnek ítélték, hogy a nép körében látványosan nőtt a baloldal vonzereje. Ernesto Giménez Caballero újságíró lett a fasizmus hispán változatának egyik fő ideológusa, számára már a 15. század vége, a Katolikus Királyok időszaka is a spanyol fasizmus előfutára volt, így a nemzeti történelemben ezt a periódust látta követendő példának.⁵ Véleménye szerint az emberiség fejlődésének irányát hamarosan ismét Spanyolország jelölheti majd ki, visszaszerezve azt a – korábban már birtokolt – hatalmat, amelyet most

3 Magyar nyelven az alábbi kötet részeként jelent meg: Ortega y Gasset, 1983.

4 Morente, 2013. Sánchez Mazas a spanyol polgárháborút kalandos úton élte túl. Élete a spanyol történelmi emlékezet részévé vált, magyar nyelven is olvasható regény (Cercas, 2013) és film is született róla.

5 Giménez Caballero, 1932.

alsóbbrendű fajok bitorolnak. Úgy vélte, Olaszország most ugyanerre törekszik minden téren, de ha elbukna, akkor valószínűleg a spanyol „génuszra” hárulna ez a küldetés.⁶

Az 1930-as évek elején, Mussolini és Hitler előretörésével már megjelent az ambíció, hogy politikai jellegű szervezeti tömörülés is létrejöjjön. Ramiro Ledesma Ramos 1931-ben megalapította a JONS-t (Juntas de Ofensiva Nacional-Sindicalista – Nemzeti-Szindikalista Offenzíva Juntái), amely a korabeli spanyol csoportok közül a fasizmus legtisztább változatát mutatta be. A szervezet ekkor még csak néhány száz taggal rendelkezett, hívei elsősorban a konzervatív sajtóban és politikai összejöveteleken próbálták lefektetni egy kívánatosnak vélt spanyol fasiszta út alapjait. Ezek között kiemelkedő helyen állt az állam mindenekfeletti tisztelete és hatalma, a marxizmus elítélése, a hispán értékek védelme, a hispán kulturális imperializmusra való törekvés, a tömegek kulturális hegemoniájának letörése, a szeparatizmusmal való leszámolás, valamint egy új állam felépítése forradalmi tevékenység útján. Párhuzamos szervezatként 1933 októberében Madridban megalakult a Falange Española párt José Antonio Primo de Rivera vezetésével (Miguel Primo de Rivera volt diktátor fia), egyik alapító tagja volt a már említett Ledesma Ramos is. Egy évvel később már egyesült is a JONS-szal, így lett a nevük FE y las JONS (egyszerűsített nevükön Falange). Külön-külön mindkét csoport kisszámú tagsággal és alacsony anyagi támogatással rendelkezett, egyesülve azonban már valódi tényezőnek számítottak. Az együttműködés nem volt zökkenőmentes, a JONS eredeti vezetőinek többségét már korán kizárták az új, egyesített szervezetből, és Primo de Rivera lett a csoport vezetője. Módszerük a szisztematikusan alkalmazott erőszak volt, a náciizmus és a fasizmus alapeszményeit igyekeztek spanyol környezetre alkalmazni a nemzeti szindikalizmus keretein belül egy lehetőség szerint totalitárius államban, a katolicizmus alapjain.⁷

A fasiszta körök elsősorban a sajtón keresztül terjesztették a nézeteiket. Ezek közül kiemelkedik az 1933-ban a madridi olasz nagykövetség támogatásával megszületett *El Fascio* című lap, amelynek – bár csak egy számot élt meg, mivel a köztársasági kormány azonnal betiltotta – sikerült kialakítania maga körül egy megfelelő ideológiai bázist. Más, kisebb példányszámú újságok is piacra kerültek, szerzőik között keveredtek a jobbközép és a szélsőjobb oldali beállítottságú személyek.⁸ Az 1931-ben alapított *Acción Española* című folyóirat szintén fontos eszmei találkozóhellyé vált, ahol a szerzők megosztották a gondolataikat, formálták is egymást, így kezdett lebomlani a határvonal a jobb és a szélsőjobb között, és a lap köre lassan egy bizonyos mértékben heterogénnek tűnő masszává alakult.⁹ A folyóirat célja „olyan egységes platform kimunkálása volt, melyet liberalizmus- és parlamentellenes, korporatív, katolikus, monarchista szellem jellemezett”.¹⁰

6 Guarner, 1971. 13.

7 A pártok történetéről lásd: Peñalba, 2009.

8 González Calleja, 2012.

9 Harsányi, 2011. 193–194.

10 Anderle, 1985. 156.

A spanyol Falange nem kizárólag az olasz fasiszták példáját követte. Meghatározó volt alapítóinak egymástól részben eltérő ideológiai háttere és célrendszere, valamint a spanyol valóság. Az olasz fasizmust vette alapul, felhasználta annak módszereit és eszmei hátterét, ugyanakkor önmagát tradicionalistának nevezve, a hispán hagyományok védelmét jelölte meg egyik első számú feladatának.

A Második Köztársaság (1931–1939) idején a szélsőjobboldal számára a destabilizálás lett a legfőbb cél. Bizonytalan, politikailag instabil időszak volt ez, a köztársasági jobboldal és baloldal kormányzásért folyó állandó harca jellemezte, és mindezen tovább rontott a Falange felforgató tevékenysége: utcai erőszak, propaganda, merényletek. A helyzet 1936-ban eszkalálódott, amikor a baloldali pártok és szervezetek összefogásából született Népfront nyerte meg a választásokat: a jobboldali nacionalisták körében ez a „baloldali veszély” szolgált egyik fő indokál a hónapokon belül kirobbanó spanyol polgárháborúnak. 1936 februárjában a Falange nyolcezer tagot számlált, a Népfront győzelmével azonban a jobbközép CEDA (Confederación Española de Derechas Autónomas – Autonóm Jogok Spanyol Konföderációja) párthoz kapcsolódó ifjúsági szervezetek úgy vélték, az már nem képes ellensúlyt képezni a baloddallal szemben, ezért megindult a tömeges átvándorlás a fasiszta csoporthoz. A Falange létszáma megnőtt, azonban erejét ekkor még nem vették számításba, a puccsot előkészítő politikusok és a hadsereg csak egy kevésbé fontos tömörülésként tekintettek rájuk. A polgárháborúban eleinte önálló fegyveres csoportokkal vettek részt, majd beolvasztották őket a reguláris felkelő hadseregbe. A polgárháború tehát – ellentétben a közkeletű felfogással – nem a spanyol Falange kezdeményezése volt, azt elsősorban a spanyol hadsereg tisztjei (többek között Francisco Franco) robbantották ki, akik politikailag a konzervatív jobboldal különböző részein helyezkedtek el, a fasiszta szélsőjobboldal csak egy volt közülük.¹¹ Ahogyan hamarosan látni fogjuk, az elkövetkező években a Falange szerepe nagyobb lesz annál, mint azt a valódi súlya indokolta volna.

Nem sokkal a polgárháború kitörése után, 1936. november 20-án a köztársasági csapatok kivégezték José Antonio Primo de Riverát a demokratikus köztársaság elleni összeesküvés és lázadás vádjával. A halálát egy ideig igyekeztek titokban tartani, mert a vezér elvesztésének tudata súlyos károkat okozott volna a felkelés támogatói körében. Mivel sokáig nem lehetett róla hallani, és senki sem látta, az *el ausente* (a hiányzó) néven emlegették; ezt az elnevezést később, a diktatúra alatt is megtartották (1. kép).

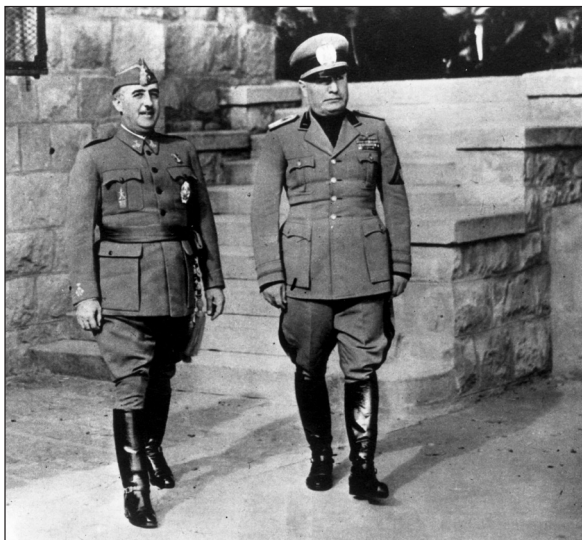
Franco tábornok (a Caudillo) mögött, aki ekkorra már a felkelő hadsereg egyedüli parancsnoka volt, még nem állt párt, amely ideológiai hátteret adhatott volna a nacionalista tábornak. Most azonban felmerült a lehetősége, hogy a háború végeztével politikai vonalon is megerősödve vehetné át az ország vezetését. Ehhez meg kellett várnia, hogy a Falange berkein belül felszínre törjenek az ellentétek, ami hamarosan be is következett, a különböző frakciók között halálos áldozatokkal járó összecsapásokra került sor. A tábornok ezt követően a Falange-ba olvasztott más jobboldali csoportokat is, minden egyéb politikai egyesületet pedig betiltott.

¹¹ Beevor, 2002. 72–123. A Második Köztársaság politikai pártjairól lásd: Zalai, 2011.

1. kép. José Antonio Primo de Rivera, a „hiányzó” vezér és mártír

2. kép. Francisco Franco és Benito Mussolini, 1944

1937-től a párt hivatalos neve már Falange Española Tradicionalista y de las JONS (tehát kiegészült a „tradicionalista” megjelöléssel), és – egyesülve a vertikális szakszervezetekkel és az államot támogató egyéb csoportokkal – *Nemzeti Mozgalom* gyűjtőnéven már az egész országot kormányozta. A FET y de las JONS szervezeti szabályzata egyértelműen kifejtette, milyen célok lebegtek Franco szeme előtt az új Spanyolország kapcsán: „...azt a feladatot kell betöltenie, hogy Spanyolországnak mint a Történelem szereplőjének visszaadja lerombolhatatlan sorsközösségébe, katolikus és birodalmi elhivatottságába vetett mélységes hitét, hogy olyan gazdasági rendszert építsen föl, amely fölülelemkedik az egyén, a csoport, az osztály érdekein, s így megsokszorozza az Állam szolgálatában álló javak mennyiségét, megvalósítva a társadalmi igazságosságot és a személyiség keresztény szabadságát”.¹²

Ahogy láthattuk, a fasizmus ideológiájához legközelebb álló Falange a Nemzeti Mozgalomnak csak egy szeletét alkotta. A polgárháború alatt és közvetlenül utána azonban túlsúlyban volt, 1939-ben 650 ezer férfi tagot számlált, 1943-ra ez a szám 932 ezerre emelkedett. Az irányító testületekben is számbeli fölényrel rendelkezett, 1945-ig a Nemzeti Tanács tagjainak 88 százalékát és a Nemzeti Mozgalom irányítóinak többségét is a Falange adta.¹³ A csoport kezébe került a társadalom „helyes” irányban történő átnevelése és az új Spanyolország politikai berendezkedésének megreformálása. A nők feladatának kijelölésével a Női Szekció foglalkozott, egy másik alszervezet pedig a fiatalok nevelését helyezte középpontba. 1939. április 1-jén véget ért a polgárháború, ez a nap pedig egyúttal a Franco-diktatúra kezdetét is jelöli: a legfontosabb közhivatalokat ezt követően a falangisták töltötték be, teljes ideológiai ellenőrzést gyakorolva a társadalom felett. Szintén jelentős szerepük volt az oktatásban (megosztva a katolikus egyházzal), valamint a

¹² Idézi: Harsányi, 2011. 198.

¹³ Moradiellos, 2000. 70–71.

tisztogatásokban és a tömeges kivégzések irányításában. Az éppen elkezdődő második világháború is a Falange pozícióit erősítette: mivel a Caudillo bizonyos volt a tengelyhatalmak győzelmében, Itáliával pedig több területen is szoros együttműködésben állt,¹⁴ így az olasz fasiszták spanyol megfelelőinek kikiáltott falangistáknak juttatott minden fontos állami tisztséget (2. kép).

A fasizmus szerepe a Franco-diktatúrában

A spanyol esetben nem beszélhetünk jól kimunkált, központilag meghatározott ideológiáról, bár történt több kísérlet is, hogy Francisco Franco politikai elképzeléseit összegezzék. A tábornok nem alkotott világos elméletet arról, hogy milyen ideológia vezérelte őt és új államát. Egységes eszmerendszer helyett egymáshoz sok esetben szorosan, máskor lazábban kapcsolódó elemek együttesen formáltak egy ideológiai hálózatot. Ilyen volt, többek között, a nacionalizmus, az egységre törekvés, a katolicizmus és a politikai pártok nélküli erős kormányzás. A Franco által megalkotott összetett eszmerendszer egy korábban már létező gondolkodás új változatának is tekinthető, amelyben a tradicionalizmus vezetőjének számító Víctor Pradera gondolatvilága adta az alapvető értékeket, a jelszavak pedig a vallás, az állam, a tulajdon és a család voltak.¹⁵ A Francót támogató erők – többek közt a fasizmussal szimpatizálók – magukkal hozták a saját értékrendjüket, ezeket esetenként könnyen össze tudták hangolni egymással, máskor azonban ellentéteket váltottak ki. A csoportok sokfélék voltak: falangisták, karlisták,¹⁶ monarchisták – ezen belül alfonzinisták¹⁷ és juanisták¹⁸ –, valamint külön eszmei világot képviselt a hadsereg és az egyház.

A Franco-korszak magyar szakértője, Harsányi Iván úgy véli, a polgárháború éveiben és a frissen felálló diktatúra kezdeti szakaszában a falangisták és a konzervatívok eszméi áthatották egymást, a konzervatív elemekből eltűntek a liberalizmusból érkezett szálak, a spanyol környezetre igazított falangizmus pedig egyeduralkodónak tűnt. A különböző csoportok alapvetően más értékeket és elveket

¹⁴ Katona, 2007.

¹⁵ Fusi, 1985. 93–94.

¹⁶ A *carlismo* a 19. századi Spanyolországban született tradicionalista mozgalom, amely VII. Ferdinánd uralkodó 1833-ban bekövetkezett halála után a lánya, II. Izabella támogatói és az elhunyt király testvére, Carlos María Isidro (Károly Mária Izidor) követői között kirobbant három karlista háborút eredményezte (a *carlismo* elnevezés Carlos keresztnévére utal). A törvényes Bourbon-uralkodóval szemben a karlisták a későbbiekben is mindig állítottak egy trónkövetelőt, a spanyol polgárháborúban többségük a felkelő csapatokat támogatta.

¹⁷ Azon csoportok, amelyek a Második Köztársaság kikiáltása (1931. április 14.) előtti utolsó spanyol királyt, XIII. Alfonzot tartották Spanyolország törvényes uralkodójának; ha bekövetkezik a monarchia restaurációja, szerintük ismét Alfonzknak kell elfoglalnia a trónt.

¹⁸ XIII. Alfonz fia, Don Juan de Borbón (Bourbon János) hívei, akik őt vélték a spanyol trón jogos örökösének, és a Franco-korszakban hosszas „lobbitevékenységet” folytattak pártfogoltjuk érdekében. Don Juan azonban többször is szembekerült a Caudillóval, ezért Franco a királyi család következő nemzedékéből választott királyt Spanyolország számára: 1975-ben Don Juan fia, Juan Carlos (János Károly) lépett a trónra, akit maga a Caudillo tanítatott és készített fel az uralkodásra.

képviseltek, mindez magában hordozta az állandósuló belső konfliktusok veszélyét. A halmazok metszete azonban maga Franco tábornok volt: ő egyesítette magában a frakciók hitvallását, és ő vált az összeütközéseket megakadályozó legfőbb vezérré.¹⁹ Az említett szerző a polgárháború utolsó évére vonatkozóan írja: „1939 tavaszán valamennyi áramlat teljes ideológiai egysége elsősorban a legyőzött demokratikus tábor hatalmas és sokszínű gondolatkinccsének merev tagadását jelentette”²⁰ – e megállapítás az 1940-es évekre is alkalmazható. A diktatúra végéig (1975) a különböző, egymáson felülkerekedni próbáló csoportok, úgynevezett „családok” pozícióharcai határozták meg a rendszer politikai-ideológiai fő irányait, ezek a vetélkedések azonban rendszerint a színpalak mögött zajlottak, a külvilág csak annyit érzékelt, hogy adott irányítói szinteken új személyek jelentek meg.

A köztársaságiak által a polgárháborúban kivégzett José Antonio Primo de Rivera nemzeti hősként, mártírként kapott helyet a győztes oldal panteonjában. A falangista vezér halála után Franco vette át a szerepét, José Antonio egy mindenki fellett álló védőszentté vált a nacionalisták szemében, kultusza hasonlatos volt a vallási fanatizmushoz. Ennek egyik első megjelenése a halála után készített *Jelen! José Antonio Primo de Rivera temetésén* (*¡Presente! En el enterramiento de José Antonio Primo de Rivera*, Departamento Nacional de Cinematografía, 1939) című rövid dokumentumfilm volt, amely a német és az olasz propagandafilmek hagyományait és technikai, filmnyelvi eszközkezelését követve bemutatja, mekkora űrt hagyott maga után a hős halála. A meglévő mítoszt táplálja és nagyítja tovább, összekapcsolva azt a jelennel. Ahogyan a narrátor fogalmaz: „A nép átérzi José Antonio drámáját és képes áhítattal adózni az új cézárnak, az új állam doktrínája megalkotójának, amelyet Franco a fegyveres győzelmével nyert el.” A diktatúra éveiben állandóan jelen lesz „a hiányzó” alakja, betöltve a vezér, a szent és a mártír hármas szerepkörét, majd el is foglalja a helyét a győztesek által emelt Elestek Völgye bazilikájában, ahol később Francót is eltemették (további 33 ezer halott társaságában).²¹

Az 1939-ben már a harmadik kiadását megélő és az iskolákban kötelező tananyagként jelen lévő, a Falange ideológusai által támogatott *Catecismo patriótico español* összefoglalja, hogy milyen ideológiai alapokon nyugszik az új Spanyolország. Franco áll a társadalom csúcsán, ő a legfőbb vezér (*el Caudillo*), a tábornokok tábornoka (*el Generalísimo*), aki a spanyol nemzet ura. Isten választotta ki őt Spanyolország felemelésére, a nép tehát az Úrnak engedelmeskedik azáltal, hogy elfogadja Francót vezérének. A katolikus vallás egységbe fogja a hispán fajt, ezért az egyház a hatalom egyik legfőbb támasza. A kasztíliai spanyol lesz a civilizáció nyelve, maga mögé utasítva az angolt és a franciát. Miután oldalakon keresztül sorolja a nemzet történelmi eredményeit, elérkezik a jelenhez, amelyben hét fő ellenséget nevez meg: liberalizmus, demokrácia, judaizmus, szabadkőművesség, kapitalizmus, marxizmus, szeparatizmus. A nemzeti csapatok által vezetett keresztes hadjárat átmenetileg legyőzte ezeket, de nem tudta elérni a tényleges megsemmi-

19 Harsányi, 1988. 153–154.

20 Uo. 161.

21 Erről részletesen: Lénárt, 2010.

sítésüket, továbbra is lesben állnak. Spanyolország a Nyugat egyetlen reménysége, hogy fennmaradjon a civilizáció.²² A fennálló hatalom két fő pillérét – a mindenütt jelen lévő Nemzeti Mozgalom mellett – a hadsereg és az egyház jelentette, az ő értékrendszerük alkotta a mindenki által tiszteletben tartott alapelveket.

A második világháború utolsó éveiben már láthatóvá vált, hogy a tengely-hatalmak alulmaradnak a küzdelemben, és a Franco-rezsim számára is világos volt, hogy a fasiszta retorikát alkalmazó csoportok nagy súlya a továbbiakban már nem lesz tartható – a korábban kötelező érvénnyel használt, karlendítéssel történő köszöntést is betiltották. A háború sejtethető végkimeneteléből következett, hogy a győztes országok számára valószínűleg elfogadhatatlanná válik egy, a fasizmussal szimpatizáló rendszer fennmaradása Európában; ha nem történik változás, akkor mindez teljes elszigetelődést, esetleg katonai beavatkozást is maga után vonhat. Az egyház és egyéb befolyásos szervezetek már eddig is féltékenyen szemlélték a Falange hatalmát, esetenként a Caudillo is korlátozva érezte magát, amiért kívánalmainak kell megfelelnie. Gyökeres bel- és külpolitikai fordulatot hajtottak végre, amelynek következtében a Falange és társszervezetei veszítettek erejükből, az 1940-es évek második felétől pedig a falangista eszmék és személyek – a karlizmussal és az alfonzinista monarchizmussal egyetemben – egyenlő súlyú csoportként integrálódtak a többi család közé. 1945-től a Propagandisták Nemzeti Katolikus Szövetsége (Asociación Católica Nacional de Propagandistas – ACN de P), 1957-től pedig az Opus Dei²³ körébe tartozó politikusok és technokraták foglaltak el kulcsbeosztásokat. A Falange merev szárnyai az 1970-es évek elején, egy rövid visszarendeződési kísérlet során kerültek ismét előtérbe, de ez átmenetinek bizonyult. Elsősorban olyan személyeken múltott a diktatúra sikere, akik egyszerre (vagy egymás után) több frakcióhoz is tartoztak. Ilyen volt például Alfredo Sánchez Bella is, aki elvakult falangista propagandistából a korszak végére a részleges nyitást sem elutasító tájékoztatási és idegenforgalmi miniszter lett.²⁴ Ők és a legfontosabb tisztségeket betöltő társaik érzékelték a változások szükségét, és – bár csak lassan és kis mértékben – belülről próbálták meg más utakra terelni a rezsimet.²⁵ 1939 és 1975 között állandó tényezőként csak a hadsereg és az egyház volt jelen a rezsim irányításában, valamint – magától értetődően – Francisco Franco tábornok mint a megkérdőjelezhetetlen tekintélyű első számú vezető.

22 González Menéndez-Reigada, 1939.

23 Az Opus Dei katolikus szervezetet Josemaría Escrivá de Balaguer alapította 1928-ban. A diktatúra második felében az Opus Dei technokratái kulcspozíciókat töltöttek be az állam legfelsőbb szintjein, és ők indították el a fejlesztéseket az országban. A vallási, üzleti és politikai életben a mai napig ellentmondásos tevékenységet kifejtő, a Franco-diktatúrával teljes mértékben együttműködő szervezetet a spanyol társadalom gyanakvással szemléli, gyakran használják rá a „Szent Maffia” elnevezést.

24 Alfredo Sánchez Bella a polgárháború éveiben a Falange propagandaszekciójának vezetője, később számos jelentős tisztséget töltött be a rezsimben. Az Opus Deinek is tagja volt, 1969 és 1973 között tájékoztatási és idegenforgalmi miniszter. A nyitás periódusát követő rövid életű visszarendeződésben Sánchez Bella visszatérést jelentett a konzervatívabb politikához, ugyanakkor elfogadta a bizonyos mértékű változások szükségességét.

25 Esparza, 2011. 75.

Fasizmus vagy valami hasonló?

1937-ben egy névtelen szerző a *Vértice* című falangista folyóiratban közölte A tömegek esztétikája²⁶ című cikkét, amely alapján nyomon követhető, hogyan kívánta a Falange szisztematikusan befolyása alá vonni a tömegeket. Az írás kiindulópontja, hogy az első világháború után a bolsevik propaganda hatására Európa országainak népe elveszítette képességét a józan gondolkodásra, a nemzeti pártok pedig szét-töredezték, alkalmatlanok voltak a vezetésre. Ekkor születik meg a hazafias erők és lelkiületük összefogásából egy új ideológia és egy új állam, amelyeket egy erős, magabiztos és megingathatatlan vezér, a Caudillo irányít. Ez a vezér messianisztikus módon emelkedik a nép fölé, és vezeti azt a helyes irányba. Franco megnyilatkozásainak megörökítése során azt a tényt vették alapul, hogy a tömegeket döntően befolyásolja a hősiesség ábrázolása, az ünnepi események és a vallási ceremóniák pedig hatásuk alá vonják az embereket. A nézőnek éreznie kellett, hogy fontos részét képezi az új államnak, az állam érte létezik, érte dolgozik, és minden, ami a vászonról visszaköszön, az ő érdekében történik. Ugyanakkor mindennek csak akkor lehet hatása, ha tudatosul a közönségben: őket nem egyéenként, nem individuálisan szólítják meg, hanem a közösség, a tömeg részeként. Ennek a tömegnek pedig, amennyiben szereti hazáját, feltétel nélkül ki kell szolgálnia a Franco-rendszert, mivel a Caudillo által megteremtett berendezkedés a spanyol állam jólétét és üdvözülését kívánja elérni. A cikk szerint a náci Németország és a fasiszta Olaszország adják a tökéletes modelljét ennek az új esztétikai rendszernek, de még a szovjet viszonyokban is felfedezhető használható elem.

A Franco-diktatúrával foglalkozó spanyol és külföldi történészek között gyakran felmerül a kérdés: fasizmus volt-e a spanyol rendszer? Manuel Vázquez Montalbán író Palmiro Togliatti és Nicos Poulantzas munkáit alapul véve az alábbiakban azonosítja az európai fasizmusok tíz legfőbb ismervét: nacionalizmus, jogi önkény, az elit kultusza, militarizmus, a család tisztelete, az oktatási és információ-közlő szervezet feletti kontroll, értelmiségellenesség, korporativizmus, rasszizmus és antiklerikalizmus. Ezek döntő többsége a spanyol esetben is felfedezhető, de az utolsó előtti elem másként, az utolsó pedig egyáltalán nem jelenik meg.²⁷ Spanyolországban a vallás tekintetében a nemzeti katolicizmus vált mindenható tényezővé, vagyis a katolicizmus kizárólagossága, államalkotó jellege megkérdőjelezhetetlen volt. A rassz kérdése nem faji üldözésként, hanem a kiemelkedő hispán faj felmagasztalásaként jelentkezett – a legösszetettebb módon a Ramiro de Maeztu által kidolgozott *Hispanidad* (hispániságtudat) felfogásából kiindulva nem faji alapú kirekesztésről (antiszemitizmus) beszélhetünk, hanem mérsékelt volumenű, vallási alapú megvetésről (antijudaizmus); a zsidó nép iránt tanúsított ellenérzések leginkább a retorika szintjén maradtak. Ismertek már a rezsim – nem államilag irányított, de

26 Ismeretlen szerző: Estética de las muchedumbres. In: *Vértice*, No. 3. 1937. június. Az eredeti szöveg nem áll rendelkezésemre, de a Franco-korszak társadalmát és művészetét vizsgáló könyvek közül több is részletesen ismerteti. Például: Llorente, 1995. 27.

27 Vázquez Montalbán, 2004. 14.

egy ideig a Caudillo által is eltűrt – zsidómentő akciói,²⁸ egyes zsidó művészek támogatása (mint a Spanyolországba emigrált Vajda László magyar filmrendező esete). Mindenekelőtt az ellenségkép egyértelmű kijelölése, a spanyol történelmen végigvonuló bűnbakképzés 20. századi változata²⁹ állt a rezsim politikájának középpontjában. Franco beszédeiben és a sajtóban a marxizmus, a bolsevizmus, a kommunizmus, a szabadkőművesség, a kapitalizmus, a judaizmus, a liberalizmus szavak jórészt egymás szinonimáiként szerepeltek. A propaganda szerint az idegen hatalmak ügynökei beszivárogtak a nemzeti Spanyolország minden szférájába, és a fenti eszmék szolgálatában belülről próbálták szétbomlasztani az új rendet.

A Franco-rendszert, mindenekelőtt az 1940-es évek második felétől, már túlzás lenne fasisztának nevezni, helyesebb körülhatárolás lenne a „fasisztoid jelleggel bíró totalitárius rezsim” címke. Edward Malefakis amerikai hispanista az erre a kérdésre vonatkozó vélekedések összegzéséeként készített hosszú tanulmányában kifejti, melyek a fasiszták legfőbb jellemzői, majd ezek után tételesen elemzi, miért is nem feleltethető meg ezeknek a Franco-rendszer. Szerinte a Caudillo, ellentétben a fasiszta diktátorokkal, nem akart egy új társadalmi struktúrát létrehozni, hanem helyre kívánta állítani az idealizált múltbeli Spanyolország-képet, méghozzá az általa totalitáriusnak nevezett Katolikus Királyok államának mintájára. Fontos különbségnek véli Malefakis, hogy Mussolinivel és Hitlerrel szemben Franco külpolitikai és terjeszkedési ambíciói visszafogottabbak voltak, mindössze Marokkó, Nyugat-Szahara és Gibraltár kérdése méltó említésre; a birodalomépítési terv csak szellemi síkon, a *Hispanidad* keretein belül született meg. A fasiszták a tömeget mozgósítani akarták, hogy közösen építsék a fasiszta jövőt; ezzel szemben Franco a diktatúra fennállásának döntő részében inkább demobilizálni igyekezett a népet, a rendszer stabilizálódása után pedig a társadalom nyugodtan és szorgalmasan dolgozó rétegeire koncentrált. Az állam iránti szimpátiát és hűséget, feltétlen támogatást kifejező tömegdemonstrációk nagysága – bár kétségtelenül látványos események voltak – nem ért fel a fasisztákban tapasztalhatókéval. A spanyol rezsim nagyszabású művészi megnyilatkozásai (építészet, festészet) és propagandagépezete is jóval visszafogottabb volt, mint a fasiszták esetében. A vezérközpontú irányítás ellenére Franco karizmája nem vetekedhetett Hitlerével és Mussoliniével, nem emelkedett isteni magasságokba, a Caudillo soha nem lett Duce vagy Führer. A német és az olasz vezér még az irányító csoportok között sem tűrte meg a pluralizmust, szemben Francónak a hatalmi apparátusban kulcsszerepet betöltő, úgynevezett családjaival. Az egyik legfontosabb szempont az egyház: a németek és az olaszok inkább elkerülték a papsággal való együttműködést, kifejezetten meg is romlott a hatalom és az egyház közti viszony, a spanyol tábornok azonban államának szerves részévé tette a katolikus egyházat. A szerző végkövetkeztetése, hogy Franco nem akart létrehozni utópikus társadalmat; egyes elemeit átvette, de összességében nem adaptálta az olasz fasisztát. A zsidósághoz is eltérő módon viszo-

28 A magyar esetről, elsősorban a több mint ötezer magyar zsidó életét megmentő Ángel Sanz Briz spanyol követségi ügyvivő tevékenységéről részletesen: Espada, 2013; Harsányi, 2004.

29 Történelmi perspektívában lásd: Lénárt, 2013.

nyult. Malefakis hangsúlyozza, hogy nem akarja kisebbiteni a spanyol diktatúra bűneit, mindössze világos összehasonlítási alapokat szeretett volna felállítani.³⁰

Ormos Mária is úgy vélte, hogy a Franco-rendszer különbözött a német és az olasz esettől, ugyanis a fasiszta elit részese volt a hatalomnak, de – ellentétben a másik két országgal – nem vált azonossá vele. Szintén fontos különbség, hogy a spanyol nacionalisták a hadsereg vezette és a nagybirtokosság által támogatott felkelés útján szereztek meg a hatalmat.³¹

A Franco-rezsim szimbólumrendszere is építőeleme a korszak kulturális és társadalmi reprezentációinak. Az egyenruhák, zászlók, himnuszok és indulók, építmények, emlékművek, személyek ikonográfiája a diktatúra berendezkedésének alapvető részeit képezték, azok megjelenése általános volt a mindennapokban, a társadalmi élet és az ünnepek során, valamint a művészetek, így a film területén is.³²

A spanyol fasizmus mérlege

A Falange tevékenysége gyakran látványos volt, elsősorban merényletek és utcai zavargások révén, erejét azonban nagymértékben felnagyította, hogy Franco tábornok a polgárháború után elsősorban erre a szervezetre támaszkodott. A történelmi konszenzus alapján összességében marginális csoportnak tekinthető, szervezettségében és jelentőségében nem hasonlítható össze az olasz fasiszta mozgalommal és párttal. Önmagában nem sikerült ellehetetlenítenie a baloldalt, nem volt lehetősége levezényelni alapvető politikai változásokat, a tömegek számára sem mutatkozott vonzósnak; előtérbe kerülése csak a polgárháború és a diktatúra miatt történhetett meg. Franco határozott úgy, hogy a Falange egyeduralkodóvá válik anélkül, hogy elsöprő társadalmi támogatással rendelkezett volna, majd azt is ő döntötte el, hogy a nemzetközi helyzet alakulásával végül a háttérbe szorítja a pártot. Alapvetően az olasz fasizmusból táplálkozó alakulat volt, de a nemzeti jellegzetességei, valamint a csak látszólagos ereje és hatalma miatt gyakran „felemás fasizmus”-nak is szokták nevezni ezt a spanyol kísérletet.

A Falange Española Tradicionalista y de las Juntas de Ofensiva Nacional Sindicalista (FET y de las JONS) hivatalosan két évvel a diktatúra bukása után, 1977-ben oszlott fel az új miniszterelnök, Adolfo Suárez rendelete alapján. Kapcsolati hálóját és eszmeiségét az önmagukat büszkén fasisztának és a „Franco nélküli francóizmus” képviselőinek valló tagjai más, már létező jobbközép vagy újonnan alakuló, rövid életű szélsőjobboldali pártokba mentették át. A közelmúltig csak marginális, kevéssé jelentős csoportosulásokban tűntek fel újra a Falange jelszavai. Az elmúlt években megjelent és egyre népszerűbbé váló radikális jobbközép-nacionalista párt, a VOX retorikájában visszaköszön néhány, a diktatúra időszakát felidéző elem, de egyelőre nem indokolt a fasizmus visszatérésének veszélye mellett ér-

30 Malefakis, 2005. 11–68.

31 Ormos, 1987. 432–433.

32 A Franco-diktatúra filmpolitikájáról és filmpropagandájáról lásd: Lénárt, 2014.

velni, a szélsőséges jelszavak nem hozták meg a várt sikert. Az olasz fasizmus spanyol szálának kibontakozása csak az adott történelmi helyzetben volt elképzelhető, amelyben a fentebb vázolt körülmények alakulása folytán a szélsőséges csoportok átmenetileg vezető szerepet kaphattak egy véres polgárháborúban és egy hosszan tartó diktatúra kegyetlen megtorlásokkal teli korai periódusában.

Forrás- és irodalomjegyzék

1. Kiadott források és szakirodalom

Anderle

1985 Anderle Ádám: *Megosztott Hispánia. Államfejlődés és nemzeti mozgalmak Spanyolországban*. Bp., 1985.

Beevor

2002 Beevor, Antony: *A spanyol polgárháború*. Ford.: Tomori Gábor. Bp., 2002.

Cercas

2013 Cercas, Javier: *Szalamiszi katonák*. Ford.: Körösi Ivett. Bp., 2013.

Csejtei

1998 Csejtei Dezső: A 98-as nemzedék és a spanyol történelem. In: *Aetas*, 13. (1998) 4. sz. 12–29.

Espada

2013 Espada, Arcadi: *En nombre de Franco. Los héroes de la embajada de España en el Budapest nazi*. Barcelona, 2013.

Esparza

2011 Esparza, José Javier: *Juicio a Franco*. Madrid, 2011.

Fusi

1985 Fusi, Juan Pablo: *Franco. Autoritarismo y poder personal*. Madrid, 1985.

Giménez Caballero

1932 Giménez Caballero, Ernesto: *Genio de España. Exaltaciones a una resurrección nacional y del mundo*. Madrid, 1932.

González Calleja

2012 González Calleja, Eduardo: La prensa carlista y falangista durante la Segunda República y la Guerra Civil (1931–1937). In: *El Argonauta español*, 9. (2012). <https://journals.openedition.org/argonauta/819> (letöltés: 2019. július 16.).

González Menéndez-Reigada

1939 González Menéndez-Reigada, Albino: *Catecismo patriótico español*. Salamanca, 1939.

Guarner

1971 Guarner, José Luis: *30 años de cine en España*. Barcelona, 1971.

Harsányi

1988 Harsányi Iván: *A Franco-diktatúra születése*. Bp., 1988.

2004 Harsányi Iván: Meggyőződés vagy kötelességteljesítés. Ángel Sanz Briz szerepe az üldözött magyar zsidók életében (1944). In: *Zsidóság a hispán világban*. Szerk.: Anderle Ádám. Szeged, 2004. 95–108.

2011 Harsányi Iván: A spanyol politikai konzervativizmus a 20. században. In: Harsányi Iván: *A félperifériától a centrum felé. Spanyolország és Portugália a „hosszú 19.” és még hosszabb 20. században*. Pécs, 2011. 171–208.

Katona

2007 Katona Eszter: *Olasz–spanyol kapcsolatok a második világháború éveiben*. Szeged, 2007.

Lénárt

2010 Lénárt András: Történelmi emlékezet, történelmi emlékhely Spanyolországban. Az El-esettek Völgye. In: *Mozgó Világ*, 36. (2010) 8. sz. 83–87.

2013 Lénárt András: A „tiszta faj” kérdése Spanyolországban. A középkori hispán bűnbak-képzés okai, módszerei és 20. századi utóhatásai. In: *Bűnbak minden időben. Bűnbakképzés az európai és a magyar történelemben*. Szerk.: Gyarmati György – Pók Attila – Lengvári István – Vonyó József. Pécs–Bp., 2013. 171–180.

2014 Lénárt András: *A spanyol film a Franco-diktatúrában. Ideológia, propaganda és film-politika*. Szeged, 2014. (Második, bővített kiadás: 2018.)

Llorente

1995 Llorente, Ángel: *Arte e ideología en el franquismo (1936–1951)*. Madrid, 1995.

Malefakis

2005 Malefakis, Edward: La dictadura de Franco en una perspectiva comparada. In: *Franquismo. El juicio de la historia*. Ed.: García Delgado, José Luis. Madrid, 2005. 11–68.

Ortega y Gasset

1983 Ortega y Gasset, José: *Két történelmi esszé*. Ford.: Farkas Géza. Bp., 1983.

Moradiellos

2000 Moradiellos, Enrique: *La España de Franco (1939–1975). Política y sociedad*. Madrid, 2000.

Morente

2013 Morente, Francisco: Rafael Sánchez Mazas y la esencia católica del fascismo español. In: *Falange, las culturas políticas del fascismo en la España de Franco (1936–1975)*. Vol. 1. Coord: Ruiz Carnicer, Miguel Ángel. Zaragoza, 2013. 109–141.

Ormos

1987 Ormos Mária: *Nácizmus – fasizmus*. Bp., 1987.

Peñalba

2009 Peñalba, Mercedes: *Falange española. Historia de un fracaso*. Pamplona, 2009.

Vázquez Montalbán

2004 Vázquez Montalbán, Manuel: *Los demonios familiares de Franco*. Barcelona, 2004.

Zalai

2011 Zalai Anita: *Politikai pártok Spanyolországban 1931–1936*. Szeged, 2011.

ANDRÁS LÉNÁRT T.
SPANISH VERSIONS OF FASCISM

In the 1920s and 30s, while fascism reached its heyday in Italy, this ideology arrived in Spain as well through journalists and politicians who admired Benito Mussolini. During the Spanish Civil War and the early years of General Francisco Franco's dictatorship, members of the Falange political party gained protagonism in all major positions of the administration. Nevertheless, it was not evident whether they were real fascists, or they just admired Mussolini's fascism and tried to follow a couple of its principles. The aim of my paper is to highlight the major characteristic features of the fascism's Spanish versions, arguing that in this case we may face a special Spanish interpretation instead of the direct adaptation of the Italian fascist ideology.